

พระบรมราชินีนาถ” โดยนำเอาความคิดเชิงนิเวศมาผสมผสานกับกระบวนการสิ่งแวดล้อมที่มีความเชื่อมโยงไปถึงมิติการกำหนดยุทธศาสตร์การวางแผนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน และการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา รวมทั้งประเด็นปัญหาที่ตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันรักษาป่า โดยใช้มาตรการเฝ้าระวังและควบคุมพื้นที่ป่าไม้ไม่ให้ถูกบุกรุกทำลาย

๒. เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าและปรับปรุงระบบนิเวศในพื้นที่ต้นน้ำวิกฤต

๓. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปลูกป่า

ลักษณะการดำเนินงาน

โครงการป่ารักษาน้ำ รักษาแผ่นดินฯ มีลักษณะการดำเนินงานโดยเริ่มจากการสำรวจข้อมูลการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ และจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินระดับพื้นที่ปฏิบัติงานด้วยการถ่ายภาพดาวเทียม การปรับปรุงพื้นที่ดำเนินงานหน่วยป้องกันรักษาป่า จากจุดที่ไม่ต่อเนื่อง ไปปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าสมบูรณ์และเพิ่มประสิทธิภาพภาพด้วยการเดินเท้าลาดตระเวน ลาดตระเวนทางอากาศ และเน้นการแก้ไขปัญหาราษฎรบุกรุกครอบครองทำกินในพื้นที่ป่าไม้ตามกรอบของแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ระดับพื้นที่ตามนโยบายมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ แบ่งออกเป็นโครงการย่อย ๓ โครงการ ได้แก่

๑. โครงการเฝ้าระวังป่า กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมป้องกันเฝ้าระวังไฟป่า กิจกรรมควบคุมไฟป่า
๒. โครงการย่อยฟื้นฟูระบบนิเวศต้นน้ำ และจัดระเบียบชุมชนบนพื้นที่สูง
๓. โครงการย่อยแผ่นดินเขียวขจี กิจกรรมหลัก คือ การปลูกป่าในเมือง

แนวทางการส่งเสริมพัฒนาตามแนวพระราชดำริ

การดำเนินส่งเสริมพัฒนาตามแนวพระราชดำริบ้านเล็กในป่าใหญ่ มีเป้าหมายเพื่อเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ลดการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และเน้นให้ชุมชนเห็น ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่คู่กับทรัพยากร โดยเฉพาะป่าไม้อย่างยั่งยืน มีการใช้ประโยชน์ตามหลักการอนุรักษ์ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง และทรัพยากรของชาติก็เข้มแข็งด้วย เน้น การพัฒนาชุมชน ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือในการดำเนินการ ดังนี้

๑. การประเมินการพึ่งพาตนเองของชุมชนโดยหลักของ TERMS

การพัฒนาในเรื่องใดก็ตามเราต้องนำหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยนำแนวคิดการประเมิน การพึ่งพาตนเองของชุมชนโดยการการของ TERBS มาใช้เพื่อทำการวัดศักยภาพของชุมชนที่จะเข้าร่วม โครงการฯ โดยชุมชนที่มีระดับการพึ่งพาตนเองได้สูงควรจะดำเนินโครงการเพื่อการอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม และชุมชนที่มีระดับการพึ่งพาตนเองได้ต่ำควรที่จะพัฒนาในเรื่องของเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต หรือเรื่องปากท้อง เสียก่อน และเมื่อได้มีการดำเนินโครงการแล้วต้องทำการวัดระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชนว่ามีการพัฒนาไป ในทิศทางใด

การวัดศักยภาพของชุมชนในการพึ่งพาตนเองจะทำการวัดใน ๕ มิติ แล้วนำมาวิเคราะห์ ร่วมกัน ประกอบด้วย

๑. **Technology** : T คือ การที่ชุมชนมีเทคโนโลยีท้องถิ่นเป็นของตนเอง (Local technology/wisdom) สามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านั้นในการผลิตหรือการดำรงชีวิต โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีชั้นสูงจากภายนอก หรือหากเป็นเทคโนโลยีจากภายนอกต้องเป็นเทคโนโลยีที่ผสมกลมกลืนอย่างเหมาะสมเข้ากับชุมชน

๒. **Economics** : E เศรษฐกิจชุมชน มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้ หรือผลประโยชน์ต่อชุมชนผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ดูแลทรัพยากรอย่างแท้จริง การที่เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง จะเกิดการหมุนเวียนของเงินทุน และปัจจัยการผลิตภายในชุมชน เปรียบเสมือนชุมชนมีระบบเลือดที่ไหลหล่อเลี้ยงชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓. **Resources** : R ฐานทรัพยากรธรรมชาติ มีความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดผลผลิตของชุมชนนั้น ๆ ถ้าชุมชนใดมีฐานทรัพยากรที่ดีจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอก โดยในพื้นที่โครงการฯ พบว่าทรัพยากรที่มีความสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรน้ำ ดิน และป่าไม้ โดยทรัพยากรทั้ง ๓ มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนและแน่นแฟ้น

๔. **Mind** : M จิตใจที่ดีของประชาชนในชุมชน ทั้งในความโอ้อวมอารี ความเอื้ออาทรกันภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ลักษณะจิตใจที่ดีของชุมชนจะแสดงถึงความเข้มแข็ง และความมั่งคั่งของชุมชน ชุมชนลักษณะนี้จะตอบรับต่อการพัฒนาหรือสิ่งเร้าจากภายนอกได้ดี ส่วนชุมชนใดที่มีการแก่งแย่ง หรือมีความขัดแย้งสูง จะเป็นชุมชนที่มีศักยภาพต่ำในการพัฒนา ต้องเข้าไปพัฒนาด้านจิตใจและด้านอื่น ๆ เสียก่อน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

๕. **Social** : S ความเข้มแข็งของชุมชน ระบบวัฒนธรรมจารีตชุมชน โครงสร้างและสัมพันธภาพในชุมชน จะสังเกตเห็นว่าชุมชนใดที่มีความเข้มแข็ง มีรากฐานมายาวนาน จะมีเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างของตนเอง มีความรู้สึกในเรื่องของชุมชนนิยม มีระบบการปกครองและผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ดังนั้นยิ่งชุมชนใดมีลักษณะของชุมชนดังกล่าวสูง จะมีระดับการพึ่งพาตนเองได้สูงตามไปด้วย โดยชุมชนเหล่านี้จะสามารถปรับตัวเพื่อรองรับปัจจัยภายนอก หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบต่อชุมชนได้อย่างมั่นคง

ในการวัดระดับการพึ่งพาตนเองใน ๕ มิตินี้ ใช้การวัดที่ละมิติ โดยแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ตั้งแต่สามารถพึ่งพาตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้น้อย พึ่งพาตนเองได้ปานกลาง พึ่งพาตนเองได้มาก และพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด โดยมีเกณฑ์ในการวัดระดับพึ่งพา ดังนี้

๐ ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ (พึ่งพาปัจจัยภายในชุมชนไม่เกินร้อยละ ๒๐)

๑ พึ่งพาตนเองได้น้อย (พึ่งพาปัจจัยในชุมชนร้อยละ ๒๑-๔๐)

๒ พึ่งพาตนเองได้ปานกลาง (พึ่งพาปัจจัยในชุมชนร้อยละ ๔๑-๖๐)

๓ พึ่งพาตนเองได้มาก (พึ่งพาปัจจัยในชุมชนร้อยละ ๖๑-๘๐)

๔ พึ่งพาตนเองได้มากที่สุด (พึ่งพาปัจจัยภายในชุมชนมากกว่าร้อยละ ๘๐)

นำค่าคะแนนที่ได้จากการวัด ๕ มิติมารวมกัน จะได้ระดับการพึ่งพาตนเองรวม ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนต่อไป โดยคะแนนรวมทั้ง ๕ มิติ มีค่าระหว่าง ๐-๒๐ ทำให้การแบ่งค่าคะแนนออกเป็น ๓ ช่วง ดังนี้

๐-๗ คะแนน แสดงว่า ชุมชนมีระดับการพึ่งพาตนเองต่ำ ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ต่ำ (Low Potential)

๘-๑๔ คะแนน แสดงว่าชุมชนมีระดับการพึ่งพาตนเองปานกลาง ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ปานกลาง (Moderate Potential)

๑๕-๒๐ คะแนน แสดงว่าชุมชนมีระดับการพึ่งพาตนเองสูง ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สูง (High Potential)

ในการสร้างโครงการเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนา หรือการอนุรักษ์ จะต้องอ้างอิงจากศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ของชุมชน โดย

๑. ชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ต่ำ ชุมชนยังต้องการได้รับความช่วยเหลือจากปัจจัยภายนอกค่อนข้างมาก ดังนั้น การดำเนินโครงการใดควรเน้นการพัฒนาปัจจัยเพื่อการดำรงชีพ หรือการยกระดับคุณภาพชีวิตเป็นหลัก เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต่อไป

๒. ชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์ปานกลาง พบว่าชุมชนดำรงอยู่ได้ในระดับปกติ แต่อาจได้รับความเสียหายได้หากเกิดปัจจัยภายนอกเข้ามากระทบอย่างรุนแรง เช่น การดำเนินนโยบายของรัฐบาล ภัยธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น ชุมชนลักษณะนี้มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในการอนุรักษ์เพียงแต่การดำเนินโครงการต้องไม่ทำให้ชุมชนสูญเสียประโยชน์ และจะเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงหากการดำเนินโครงการนั้นก่อประโยชน์ให้กับชุมชน

๓. ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สูง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสูง สามารถเผชิญกับปัญหาหรือปัจจัยจากภายนอกได้ดี มีพลังภายในที่พร้อมจะแสดงออกหากได้รับโอกาส ดังนั้นการดำเนินโครงการในชุมชนนี้ต้องเป็นโครงการที่เสริมสร้าง หรือหนุนเสริมให้เกิดพลังอย่างต่อเนื่องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยต้องมีผลประโยชน์แก่ชุมชนแต่อาจไม่ต้องเน้นมากเหมือนใน ๒ ระดับที่ผ่านมา นอกจากนี้ชุมชนที่มีศักยภาพสูงมากต้องดำเนินโครงการเพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างเครือข่าย ให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนที่ด้อยกว่า

๒. การบริหารจัดการพื้นที่โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง

ท่ามกลางกระแสการตื่นตัวของชุมชนในการมองชุมชนว่ามีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ดังนั้นจึงใช้หลักการของแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง ดังนี้

๑. เป็นการจัดการบนพื้นฐานของชุมชนโดยตรง ชุมชนต้องเข้ามามีความรู้และเข้าใจต่อสถานการณ์และปัญหาของชุมชนในปัจจุบัน

๒. เป็นการจัดการบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการยอมรับของสมาชิกในชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

๓. เป็นการจัดการบนพื้นฐานองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเปรียบเสมือนกับเป็นทุนของชุมชนที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ในการจัดการลุ่มน้ำ

๔. เป็นการจัดการบนพื้นฐานของการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ากับสภาพพื้นที่และทรัพยากรบริหารจัดการเทคโนโลยีได้โดยง่าย ไม่สลับซับซ้อน และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

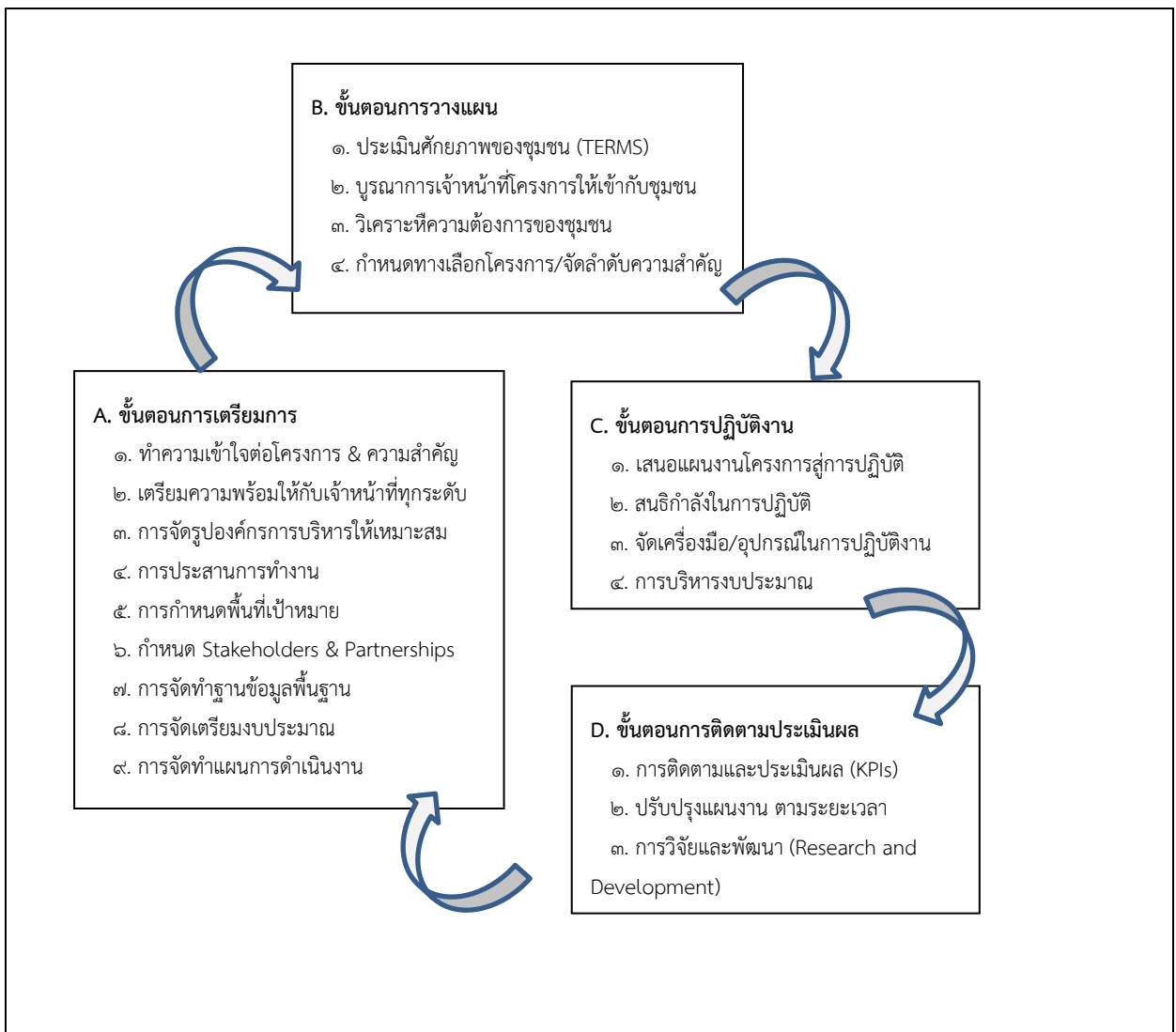
๕. เป็นการจัดการบนพื้นฐานของการมองทางออกของการดำรงอยู่ของชุมชนในอนาคตที่สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

๓. ขั้นตอนการดำเนินงานการส่งเสริมพัฒนาตามแนวพระราชดำริ

การทำงานในโครงการขนาดใหญ่ เพื่อการแก้ไขปัญหาเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ หรือพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ ที่จำเป็นต้องบูรณาการการใช้บุคลากร งบประมาณ และหน่วยงานจำนวนมากให้ประสบผลสำเร็จ นั้นเป็นเรื่องที่ยากมาก และยิ่งยากมากหากโครงการนั้นมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชุมชนในพื้นที่เป็นอย่างสูง หรืออาจกล่าวได้ว่าจำเป็นต้องสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมอย่าง

แท้จริงเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะช่วยลดในการใช้งบประมาณ บุคลากรที่ต้องเข้าไปทำงาน รวมทั้งการอนุรักษ์ดังกล่าว จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการระหว่างรัฐกับชุมชน

เมื่อรัฐกับชุมชนไม่มีความขัดแย้งในการจัดการหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะก่อให้เกิดพลังร่วมในการดำเนินการประการหนึ่งประการใดให้ประสบความสำเร็จ การจะจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนนั้น โครงการที่นำมาใช้ในพื้นที่ต้องมีหลักการในการทำงานที่ “ชัดเจนในโครงสร้าง แต่ยืดหยุ่นในรายละเอียด” โดยโครงสร้างการทำงานนั้น จะต้องประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ซึ่งเป็นการนำความรู้จากบทเรียนการจัดการพื้นที่ต้นน้ำแบบมีส่วนร่วม โครงการป่ารกน้ำ รักษ์แผ่นดินฯ ฝ่ายสนาม ของวิชา นิยม ,กิตติชัย รัตน์ และกิตติพจน์ เพิ่มพูน (๒๕๕๐) ดังนี้

๑. ขั้นตอนการเตรียมการ ดังนี้

๑.๑ สร้างความเข้าใจให้กับหัวหน้าหน่วยฯ และเจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน และสร้างคุณค่าให้กับโครงการ

๑.๒ เตรียมความพร้อมให้กับเจ้าหน้าที่ทุกระดับ มีการอบรมให้ความรู้ ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้ เน้นการทำงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

๑.๓ การจัดรูปองค์กรการบริหารให้เหมาะสม โดยเน้นการกระจายอำนาจสู่ระดับพื้นที่ การปรับเปลี่ยนองค์กรเป็นไปได้ยาก แต่การจัดรูปแบบองค์การการทำงานภายในเป็นทางออกที่โครงการเลือกใช้ มีการรวมหน่วยจัดการต้นน้ำขึ้นเป็นกลุ่มเพื่อปฏิบัติงานได้ดีขึ้น พร้อมทั้งกระจายอำนาจจากฝ่ายบริหารลงไปให้ในแต่ละกลุ่มอย่างเหมาะสม

๑.๔ การประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานภายในหน่วยงาน และภายนอกหน่วยงาน ก่อนดำเนินโครงการต้องประสานกับหน่วยงานต่างๆ เป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาได้เมื่อโครงการดำเนินการ

๑.๕ การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย โดยยึดหลักการจัดการเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำ แบ่งเป็น พื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่กลางน้ำ พื้นที่ท้ายน้ำ

๑.๖ การกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินโครงการ (Stakeholders) เพื่อสร้างการทำงานในรูปแบบหุ้นส่วนการทำงาน (Partnership)

๑.๗ การจัดทำฐานข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการทำงานในพื้นที่ (Data-based) ทั้ง GIS, MIS และ DSS ฐานข้อมูลมีความสำคัญอย่างมากในการวางแผนโครงการที่มีฐานข้อมูลที่ดี จำทำให้การแก้ไขปัญหาได้ตรงพื้นที่ และมีประสิทธิภาพ และการแก้ปัญหาจะสามารถแก้ได้ทั้งปัญหาในระดับพื้นที่ และระดับภาพรวม

๑.๘ การจัดเตรียมงบประมาณสำหรับดำเนินโครงการ การประมาณงบประมาณที่แม่นยำ และการมีแหล่งงบประมาณที่แน่นอน มีความจำเป็นในการดำเนินงาน ถ้าไม่สามารถจัดเตรียมงบประมาณได้ ไม่ว่าโครงการใดก็ไม่สามารถปฏิบัติได้

๑.๙ การจัดทำแผนการดำเนินงาน (Work Plan) เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอน ระยะเวลาในการทำงาน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องประสานกันในการทำงานที่ดี แผนการดำเนินงานจะบอกถึงกรอบและขั้นตอนของการทำงานกว้างๆ ระยะเวลาในการทำงานแต่ละขั้นตอน การเชื่อมประสาน และเจ้าภาพหลักในแต่ละขั้นตอน

๒. ขั้นตอนการวางแผน มี ๕ ประเด็นที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ ประเมินศักยภาพของชุมชนโดยต้องมีการวัดระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน (TERMS) เพื่อกำหนดโครงการหรือแบบแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน โดยชุมชนใดมีระดับการพึ่งพาตนเองต่ำ ควรใช้โครงการที่ส่งเสริมการพึ่งพาตนเองทั้งในเรื่องของปัจจัย ๔ หรือเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เป็นหลัก โดยมีการแฝงเรื่องการอนุรักษ์ไว้ในโครงการดังกล่าว

๒.๒ บุรณาการเจ้าหน้าที่โครงการให้เข้ากับชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน และนำเสนอโครงการต่อเจ้าหน้าที่ปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

๒.๓ วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน (Community' Needs Assessment) เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญมากเพราะถ้าทราบถึงความต้องการของชุมชน และสร้างกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว จะทำให้เกิดการยอมรับจากชุมชนต่อโครงการในระดับสูง

๒.๔ กำหนดทางเลือกโครงการ/จัดลำดับความสำคัญและจัดทำโครงการ/กิจกรรมรองรับที่ยืดหยุ่น เมื่อทราบถึงความต้องการของชุมชน ศักยภาพชุมชน ความต้องการของหน่วยงานอื่น และศักยภาพในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ แล้วต้องมากำหนดทางเลือก และจัดลำดับความสำคัญของโครงการให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ก่อนแปลงสู่การปฏิบัติ

๓. ขั้นตอนการปฏิบัติการ มี ๔ ประเด็นที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ เสนอแผนงานโครงการสู่การปฏิบัติ เสนอแผนงานโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ให้กับหุ้นส่วนในการทำงานทั้งหมด พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนโครงการให้เหมาะสมที่สุด เช่น การกำหนดพื้นที่เป้าหมายของโครงการ การกำหนดชนิดพืชเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศ เป็นต้น

๓.๒ สนธิกำลังในการปฏิบัติ การทำสนธิกำลังระหว่างหน่วยจัดการต้นน้ำเพื่อให้สามารถทำงานในพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีการสนธิกำลังกับหน่วยงานภายนอกเพื่อทำงานที่ต้องการกำลังคนมาก หรืองานที่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ เช่น สนธิกำลังกับหน่วยงานปกครอง หน่วยงานปราบปราม อาสาสมัครของชุมชน เพื่อป้องกันการบุกรุกป่า

๓.๓ จัดเครื่องมือ/อุปกรณ์ในการปฏิบัติงานให้ตอบสนองต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากเครื่องมือ/อุปกรณ์ของแต่ละหน่วยจัดการต้นน้ำมักไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน แต่เมื่อมีการใช้อุปกรณ์ร่วมกัน จะทำให้สามารถทำงานได้ และเกิดการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือ/อุปกรณ์อย่างคุ้มค่า

๓.๔ บริหารงบประมาณ การบริหารงบประมาณมีความสำคัญมากเพราะถ้าบริหารงานผิดพลาดจะทำให้การดำเนินโครงการเกิดปัญหาได้ ทั้งในประสิทธิภาพการทำงาน และขวัญกำลังใจของผู้ปฏิบัติงาน

๔. ขั้นตอนการติดตามประเมินผล มี ๓ ประเด็น ที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ การติดตามและประเมินผล โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จ (Key performance indicators; KPIs) ในการทำงานจำเป็นต้องมีตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินโครงการ เพื่อแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณ แต่ในบางโครงการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จเป็นไปได้ยาก สำหรับโครงการป่ารักษ์น้ำ รั้งแผ่นดิน มีตัวชี้วัดที่สำคัญได้แก่ อัตราการบุกรุกพื้นที่ป่า ขนาดพื้นที่ป่า ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า จำนวนครั้งการเกิดไฟป่า ระดับการพึ่งพาตนเองของชุมชน การสร้างเครือข่าย/องค์กรเพื่อการอนุรักษ์ของชุมชน เป็นต้น

๔.๒ ปรับปรุงแผนงาน ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ตามระยะเวลาที่เหมาะสม การปรับปรุงแผนงาน หรือโครงการต้องกำหนดให้มีตามระยะเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ตอบสนองต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอก ความสำเร็จของโครงการตามตัวชี้วัด

๔.๓ การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เมื่อดำเนินโครงการไปจะพบปัญหาต่างๆ ดังนั้น การวิจัยเพื่อการพัฒนาจึงมีความสำคัญมากที่จะช่วยแก้ปัญหาให้กับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

วิชา นิยม ,กิตติชัย รัตนะ ,กิตติพจน์ เพิ่มพูน (๒๕๕๐) บทเรียนการจัดการพื้นที่ต้นน้ำแบบมีส่วนร่วม โครงการป่ารักษ์น้ำ รั้งแผ่นดินฯ ฝ่ายสนาม ภาควิชานุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์